

УДК 811.11-112

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ СЛОВАМИ-СИНОНІМАМИ НІМЕЦЬКОЇ МОЛОДІЖНОЇ МОВИ

Олійник Л. В.

Стаття присвячена дослідженню синонімії як одного із видів парадигматичного зв'язку у підсистемі німецького молодіжного соціолекту. У статті аналізуються питання визначення синонімів та доміанти синонімічного ряду, а також характер семантичного зв'язку між словами-синонімами молодіжної мови

Ключові слова: синонім, синонімічний ряд, ступінь синонімічності, коефіцієнт ступеня синонімічності.

Статья посвящена синонимии как одному из видов парадигматической связи в подсистеме немецкого молодежного социолекта. В статье анализируются вопросы определения синонимов и доминанты синонимического ряда, а также характер синонимической связи между словами-синонимами молодежного языка

Ключевые слова: синоним, синонимический ряд, степень синонимичности, коэффициент степени синонимичности.

The article is devoted to the synonymy as one kind of paradigmatic relating in the subsystem of the German youth slang. The paper analyzes the issues of definition of synonyms and the dominant of the synonymic rows, as the features of the relating between synonyms of the youth language as well

Key words: synonym, synonymic row, degree of synonymy, index of the synonymic degree.

Завдання сучасної лексикологічної науки полягає, як відомо, у вивченні питань системної організації словникового складу та слова в усіх його зв'язках та відношеннях. Лексичні одиниці молодіжної мови, відображаючи світ об'єктивної дійсності та суб'єктивного відношення до цього світу її носіїв, створюють своєрідну систему. Динаміка розвитку лексичного складу молодіжного соціолекту як складної багатоаспектної системи охоплює усі структурні, лексико-семантичні процеси, результатом яких є постійне збагачення молодіжної мови новими словами, що функціонують у підсистемі молодіжного сленгу, як правило, паралельно із уже існуючими для певного поняття лексичними одиницями, або замінюють раніше вживані.

Синоніми – універсальна категорія національних мов, що характерна для усіх лексичних підсистем їх структур. Синонімія як прояв варіативності та системності лексики мови, якнайкраще відображає закономірності системної організації лексичних одиниць, вивчення яких забезпечує комплексне дослідження молодіжного лексикону. **Мета даної розвідки** – дослідження одного із видів парадигматичних зв'язків лексичної системи молодіжної мови – синонімії, а саме специфіки функціонування синонімічного ряду в молодіжній мові як мікросхеми в підсистемі мови та аналізу семантичного зв'язку між словами-синонімами молодіжного соціолекту.

Дослідження проблеми синонімії у цілому та вивчення окремих аспектів даного явища породило значну кількість різноаспектних характеристик та підходів як до визначення лексичних синонімів так і принципів їх класифікації, а також структури та доміанти синонімічного ряду, однак, як відзначають лінгвісти, використання різних підходів не дало можливості створення єдиної теорії синонімії. Потрібно відзначити й той факт, що лінгвістичні студії синонімії в некодифікованій мові та соціолектах значно відстають від сучасного рівня їх вивчення у літературній мові. Питаннями синонімії у німецькій молодіжній мові займалися такі лінгвісти як Х. Хенне та Я. Андроутзополос, однак їх розвідки стосувалися, здебільшого, шляхів поповнення синонімів молодіжного сленгу.

Центральним питанням у сфері функціонування синонімічної системи мови є, звичайно, визначення поняття синоніма. Аналіз критеріїв синонімічності представлений у роботах В. Г. Вілюмана, А. П. Євгенєвої, Ю. Д. Апресяна, А. Я. Скшидло, Л. О. Новікова, В. В. Левицького, та ін. В. Г. Вілюман посилаючись на дослідження великої кількості визначень синонімії відзначає: “При усіх розбіжностях у розумінні специфіки значення, смислу, близькості значення, одні дослідники сходяться на тому, що необхідною ознакою синонімії є семантико-смилова тотожність слів; інші, яких більшість, погоджуються з тим, що такою умовою є схожість, співпадання, подібність, інакше, суміжність, близькість значення та смислу слова; нарешті, існує і компромісна точка зору, яка допускає і ту й іншу ознаку” [4, с. 26]. Лінгвісти по-різному групують зазначені ознаки, виділяючи серед них основні та факультативні.

За робоче визначення поняття синоніма у даній роботі приймемо дефініцію, запропоновану В. Г. Вілюманом, як таку, що на наш погляд, найбільш повно відображає сутність зазначеного явища у молодіжному соціолекті: “Синоніми – це лексичні одиниці, що мають хоча б один спільний та один диференційний семантичний компонент, мають хоча б одну спільну формулу дистрибуції та співпадають у сполучуваності, та відповідно, являються взаємозамінюваними в одному контексті і не взаємозамінюваними в іншому” [6, с. 370].

Сутність синонімів визначається тими ознаками, на основі яких синоніми ототожнюються та диференціюються, ці ознаки зумовлюються, в основному, структурою лексичного значення мовних одиниць. Семантична сутність синонімії як літературної так і молодіжної мови, як відомо, полягає у еквівалентності:

- 1) всього змісту лексичних одиниць;
- 2) окремих семантем багатозначних слів;
- 3) компонентів (семантичних ознак) семантем, що співпадають.

Соціолектальні синоніми характеризуються наявністю стилістичного маркування, їх емотивно-оцінний компонент виявляє широкий діапазон, як правило, від жартівливо-іронічного до принизливого та вульгарного маркування. Аналіз лексичного складу молодіжної мови дозволяє стверджувати, що серед синонімів немало багатозначних слів, які розвивають лексико-семантичні варіанти, характерні для молодіжного слововживання певної лексичної одиниці, здебільшого на основі метафоричного переосмислення, тому необхідно відзначити, що у такому випадку у синонімічні відносини вступають не слова, а по суті окремі лексико-семантичні варіанти таких лексичних одиниць. Тому, такі лексичні одиниці зближаються не за денотативним, а за асоціативно-смисловим або конотативним компонентом значення.

Лінгвальні та позалінгвальні причини існування та функціонування молодіжного соціолекту слугують основою потужної системи синонімів. Потреба молодої особи самовиразитись вдаючись до експресії у мовних засобах виявляється у намаганні віднайти найбільш вдале вербальне відображення свого бачення предмету або явища реальної дійсності, або ж свого відношення до нього. Не завжди наявні лексичні засоби здатні задовольнити дану потребу. Чим актуальнішим є дане поняття для молодих людей, тим найрізноманітнішою є його вербальна маніфестація. Така тенденція зумовлюється синонімічною атракцією. С. Ульманом, який вперше використав даний термін у лінгвістиці, було дане визначення, що полягало у тому, що об'єкти, які представляють найбільшу актуальність для суспільства, притягують більшу кількість синонімів. Центрами синонімічної атракції або атракторами можуть бути слова, що пов'язані у свідомості молодої особи із певними асоціаціями, враженнями, відчуттями. Синонімічними рядами, для яких характерна висока ступінь атракції у молодіжній мові є ряди на позначення привабливої та непривабливої дівчини, молодої людини чоловічої статі, грошей, автомобілів, а також позначення різних негативних рис людини, що знаходить своє відображення у відповідних номінаціях. Чисельними є також синонімічні ряди дієслів на позначення таких дій як вживати спиртні напої, курити, бити, красти, обманювати. До того ж, помітним є факт наявності у мові молодих людей великої кількості позначень із сфери інтимних відносин.

Як відзначає Ю. Д. Апресян, “Тенденція мови до оновлення своїх лексичних засобів, що призводить до виникнення точних синонімів, найбільш повно та чітко проявляється у сфері експресивної лексики” [3, с. 226]. Саме у сфері експресивної лексики з найбільшою силою, на думку науковця проявляється процес синонімічної аналогії або синонімічної іррадіації. Синонімічна аналогія у сфері експресивної лексики настільки сильна, що з часом набуває статусу продуктивного процесу.

Сутність синонімії як мовного явища відображається у відношеннях між лексемами одного синонімічного ряду. Даний вид семантичних відношень представляє один із видів парадигматичного зв'язку, що схарактеризовано В. М. Нікітіним наступним чином: “Парадигматичні зв'язки мовних одиниць лежать, як відомо, у площині поперечній розгортанню мовленнєвого ланцюга, вони забезпечують глибину лінійного процесу мовлення у кожному її пункті. Це зв'язки вибору та заміни” [7, с. 73].

Синонімічний ряд молодіжної мови як своєрідна мікросистема демонструє усі грані одного поняття, висвітлюючи його із різних емоційних та стилістичних точок зору.

Нурова Л. Р. розглядає синонімічний ряд, що утворюється зниженою лексикою як синхронну мікросистему, що складається із семантично взаємопов'язаних елементів одного лексико-граматичного класу, для якої характерна, щонайменше, одна спільна інтегральна сема, яка формує ядро значення. Диференційні семи членів синонімічного ряду вважаються необхідними, зумовлюють та підтримують сам факт існування синонімів у мовній системі, та відіграють значну роль [9, с. 58]. Дана характеристика є типовою також і для синонімічного ряду молодіжної мови, який чітко відображає своєрідність сприйняття молодими людьми реальної дійсності, їх емоційного та оцінного відношення до оточуючих предметів та явищ.

Особливої уваги заслуговує, на наш погляд, питання вибору домінанти синонімічного ряду молодіжної мови, яка охоплює інтегральні семи та формує ядро ряду. Своєрідний підхід до вирішення даного питання пропонується Х. Хенне [2, с. 174-182], який вважає критерій частотності основним у виділенні домінанти. На основі анкетування молодіжного колективу дослідник розподіляє синоніми кожного ряду на слова із високою “zentrale Schulwörter” та низькою частотністю вживання – “Trabanten”. Таким чином Х. Хенне формулює метод ранжування синонімічного ряду: “Наявна домінанта (...) із синонімами-конкурентами (...), що оточені периферійними синонімами. Хоча існують декілька домінуючих позначень, але вони можуть варіюватись” [2, с. 177]. Дана модель, на думку дослідника надає соціолекту еластичної стабільності. Проте, враховуючи специфіку молодіжної мови та її неоднорідність, такий підхід не буде або не завжди буде відображати домінуючі позначення загального молодіжного сленгу. До того ж усі слова, що створюють синонімічний ряд молодіжної мови (регіональні варіанти не розглядаються) являються рівноправними, вони різняться лише своїм стилістичним забарвленням. Дослідники наголошують на значенні наступних критеріїв при виборі домінанти синонімічного ряду – вираження смислової основи ряду, узагальнене значення, нейтральне стилістичне маркування, частотність вживання. Однак, варто зауважити, що даний підхід не є релевантним для молодіжної мови, оскільки, як уже відзначалось, конотативний компонент посідає чільне місце у значенні сленгової лексичної одиниці, семантика лексичної одиниці молодіжної мови у лексикографічних джерелах тлумачиться надто лаконічно, а актуальність тієї чи іншої лексичної одиниці, а, відповідно, її частотність вживання буде варіюватися від однієї групи (неформального об'єднання) молодих людей до іншої, тому не зможе відображати реальної ситуації. До того ж, як відзначає Ю. Д. Апресян, у сучасній лінгвістиці відсутні чіткі критерії для визначення домінантних одиниць у ненормативних мовленнєвих системах [3, с. 222]. Тому вважаємо, що домінантою синонімічного ряду у молодіжній мові варто вважати стилістично нейтральне слово літературної мови. Потрібно також зазначити, що, оскільки конотативне значення займає одну із ключових позицій семантики стилістично знижених синонімічних лексем, заміна їх домінантою призведе до втрати певного об'єму інформації.

Лінгвістична природа синонімії визначається різним ступенем семантичної близькості мовних одиниць. Відомо, що інвентаризацію синонімічного ряду можна здійснити або за допомогою компонентного аналізу словникових дефініцій, або ж за допомогою квантитативно-компонентних методик, або психолінгвістичних методів. У нашому дослідженні скористаємось методом обрахування величини семантичної відстані між членами синонімічного ряду, запропонованим С. Г. Бережаном [11, с. 47]:

$$v = \frac{2c}{m1 + m2}$$

де c – кількість лексико-семантичних варіантів певної пари слів, що співпадають, а $m1$ $m2$ – число елементів значень слів, що порівнюються. Оскільки, в основному, два слова молодіжної мови співпадають по лінії одного значення, то c являється, як правило величиною постійною. Число, отримане у результаті застосування даної формули буде показником близькості кожної пари слів. При цьому, варто відзначити, що словникові дефініції не завжди фіксують значення молодіжної мови. У такому випадку, при аналізі було враховано дану особливість, що дало підставу на основі словників молодіжного соціолекту фіксувати значення певної лексики, яке реалізується як окремий лексико-семантичний варіант даної лексичної одиниці.

Якщо представити шкалу семантичної близькості слів, то потрібно відзначити наступні тенденції: 1) семантично більш близькі лексики тяжіють до 1; 2) семантично менш близькі – до 0; 3) при =1 семантичні структури слів співпадають, тобто, вони тотожні у своєму повному об'ємі (абсолютні синоніми або лексичні дублети).

Залежно від індексу близькості синонімів, С. Г. Бережан пропонує розташовувати синоніми у порядку зменшення їх близькості за наступною шкалою:

Таблиця 1

Шкала коефіцієнту семантичної близькості синонімів

Коефіцієнт близькості (межі)	Ступінь синонімічності	Коефіцієнт близькості (межі)	Ступінь синонімічності
1	абсолютні		
0,99 – 0,90	I	0,49 – 0,40	VI
0,89 – 0,80	II	0,39 – 0,30	VII
0,79 – 0,70	III	0,29 – 0,20	VIII
0,69 – 0,60	IV	0,19 – 0,10	IX
0,59 – 0,50	V	0,09 – 0,01	X

У подальшому розглядатимемо приклади рядів синонімів із вузьким (до V) та широким (від VI) діапазоном коефіцієнта близькості або ж ступеня синонімічності. Аналізуючи синонімічний ряд із спільним лексико-семантичним варіантом “говорити дурниці”, можна констатувати, що даний синонімічний ряд утворюють лексичні одиниці, які виявляють, здебільшого, тісний семантичний зв'язок між собою із коефіцієнтом синонімічності IV. Так, наприклад, дана тенденція характерна для синонімів *blubbern* – *quarken*, *rumrüsseln*, *schwallen*, *runsülzen*, *waffeln*, *lallen*, *opern*, *brabbeln*, *gadern*, *quasseln*, *salbadern*, *schmarren*, *schnattern*, *müllen*, *stußen*, *labern*; нижчий коефіцієнт синонімічності – V, *blubber* виявляє по відношенню до слів *sülzen*, *salben*, *reihern*, *keckern*, *plätschern*, *blöcken*, *babbeln*, *faseln*, *ratschen*, *gackern*, *sabern*, *eiern*, *kickern*. Лексична одиниця *salben* пов'язана ще слабшим семантичним зв'язком (VI) із словами – *blubbern*, *läffeln*, *sülzen*, *reihern*, *käckern*, *plätschern*, *faseln*, *ratschen*, *blöcken*, *schnacken*, *schnattern*, *gackern*, *sabern*, *klickern*, *eiern*. У даному синонімічному ряді присутні лексичні одиниці із ще нижчим ступенем синонімічності – VII – *salben* – *schwabbeln*, *rasseln*, *flammen*, *anscheißen*, *nudeln*, *wiehern*. Найнижчий ступінь семантичного зв'язку у зазначеному ряді синонімів між словами *palavern* – *rasseln*, *flammen*, *anscheißen*, *nudeln*, *wiehern* – VIII. Однак потрібно відзначити і ще один очевидний та важливий факт – серед синонімів даного синонімічного ряду існує значна кількість абсолютних (повних) синонімів або дублетів. Такі лексичні одиниці як *quarken*,

schwallen, rumrüsseln, herumsülzen, waffeln, schwaffeln, lallen, brabbeln, opern, gadern, quasseln, salbadern, müllen, plappern, stußen, labern можуть вживатися рівноцінно. Дублетні одиниці, як показує даний аналіз, функціонують у молодіжній мові так само, як і в просторіччі, або виникли як результат словотвору саме у молодіжній мові.

Отже, синоніми відрізняються, у першу чергу широтою семантичного об'єму, тобто наявністю у своїй смисловій структурі більшої або меншої кількості лексико-семантичних варіантів, що не співпадають. Однак у молодіжній мові наявні також синоніми, між якими немає ніякої семантичної різниці, тому із семасіологічної точки зору у тому чи іншому контексті можливе вживання будь-якого із синонімів із однаковим семантичним коефіцієнтом, а єдиним фактором, що може впливати на вибір певної лексичної одиниці є ступінь її експресивно-оцінного відтінку.

Література

1. Androutsopoulos J. Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen / J. Androutsopoulos. – Frankfurt am Main. Berlin. Bern. New York. Paris. Wien: Peter Lang Verlag, 1998. – 684 S.
2. Henne H. Jugend und ihre Sprache: Darstellung, Materialien, Kritik / H. Henne. – Berlin: Walter de Gruyter Verlag, 1986. – 202 S.
3. Апресян Ю. Д. Избранные труды: в 2 т. / Ю. Д. Апресян. – М.: Школа “Языки русской культуры”; изд. Фирма “Восточная литература” РАН, 1995. – Т.1: Лексическая семантика. – 472 с.
4. Вилюман В. Г. Английская синонимика: учебное пособие для вузов / В. Г. Вилюман. – М.: Высшая школа, 1980. – 128 с.
5. Евгеньева А. П. Словарь синонимов русского языка: в 2 т. / А. П. Евгеньева. – Л.: Наука, 1970. – Т.1
6. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница: Нова книга, 2012. – 675 с.
7. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с.
8. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков. – М.: Высшая школа, 1982. – 272 с.
9. Нурова Л. Р. Синонимические ряды в сниженной лексике (на материале лексических единиц, объединенных значением “интеллектуально несостоятельный человек”): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. Р. Нурова. – Нижний Новгород, 2002. – 163 с.
10. Скуидло А. Я. Синонимия в диалогической речи: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / А. Я. Скуидло. – Череповец, 1987. – 438 с.
11. Лексическая синонимия. Сборник статей // отв. ред. член-корр. АН СССР С. Г. Бархударов. – М.: Наука, 1967. – 178 с.